

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

(найменування центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки)

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(повне найменування вищого навчального закладу)

Кафедра спеціальної освіти та реабілітології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Ректор (перший проректор)

“ _____ ” _____ 2016 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ОСІБ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ (ППВВ 04)

(код і назва навчальної дисципліни)

спеціальність 016 Спеціальна освіта

(код і назва спеціальності)

освітня програма (спеціалізація) Корекційна освіта

(назва спеціалізації)

інститут, факультет ІУП, Факультет управління фізичною культурою та спортом

(назва інституту, факультету)

Робоча програма ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ОСІБ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ВАДАМИ для студентів

(назва навчальної дисципліни)

за спеціальністю 016 Спеціальна освіта. „28” серпня 2016 року- с.

Розробники: А.А. Івахненко к.пед.н. доцент
(вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри
 спеціальної освіти та реабілітології

Протокол від. “28” серпня 2016 року № 1

Завідувач кафедри спеціальної освіти та реабілітології

_____ (В.В.Клапчук)
(підпис) (прізвище та ініціали)

“28” серпня 2016 року

Схвалено науково-методичною комісією УФКС факультету (інституту) за напрямом
підготовки (спеціальністю) 016 Спеціальна освіта
(код, назва)

Протокол від. “29” серпня 2016 року, протокол № 1

“29” серпня 2016 року

Голова _____
(_____)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 4	Галузь знань <u>01 Освіта/Педагогіка</u> (шифр і назва)	За вибором студента	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання (за наявності) _____	Спеціальність: 016 «Спеціальна освіта»	Рік підготовки:	
			2-й
Загальна кількість годин – 120 год.		Семестр	
			3-й
	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
			28 - год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 4 самостійної роботи студента - 4		Практичні, семінарські	
			14 - год.
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
			78 - год.
		Консультації:	
			год.
		Вид контролю: екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є поглиблення знань про зміст, мету та завдання спеціальної психології та спеціальної дидактики, їх зв'язок із іншими науками та місце у структурі сучасної логопедії.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- сформуванню цілісного наукового погляду щодо сутності феномену дизонтогенезу;
- систематизувати та поглибити знання студентів щодо особливостей прояву психофізичних вад;
- створити уявлення про сучасну цілісну систему корекційно-виховної роботи в Україні та за кордоном;
- сприяти оволодінню студентами науково-методичними засади самостійного здійснення професійної діяльності логопеда.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :- сутність феномену дизонтогенетичного розвитку, його структуру та властивості, а також місце у структурі інших наук;

- особливості психолого-педагогічної характеристики дітей із психофізичними вадами;
- сучасні підходи до організації цілісної системи корекційно-розвивального навчання та основні напрями корекційно-виховної роботи.

вміти :- правильно організувати систему корекційно-виховної роботи з дітьми в умовах спеціальних закладів для дітей із порушеннями мовлення;

- самостійно організувати та здійснювати експериментальне дослідження з метою вдосконалення корекційно-виховної роботи.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 4 кредити ECTS.

3. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. Науково-теоретичні засади корекційно-виховної роботи:

Тема 1. Становлення науково-теоретичних підходів у сучасній системі спеціальних психології та педагогіки.

Тема 2. Структура порушеного розвитку та механізми формування системних відхилень.

Тема 3. Класифікація відхилень у психічному розвитку. Деприваційні феномени.

Тема 4. Компенсація, адаптація, корекція, реабілітація, абілітація як категорії спеціальних психології та педагогіки.

Розділ 2. Психолого-педагогічна характеристика осіб із психофізичними вадами:

Тема 1. Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами інтелекту.

Тема 2. Психолого-педагогічна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку.

Тема 3. Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами слуху.

Тема 4. Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами зору.

Тема 5. Психолого-педагогічна характеристика дітей із раннім дитячим аутизмом.

Тема 6. Психолого-педагогічна характеристика дітей із дитячим церебральним паралічем.

Розділ 3. Система навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи серед дітей із психофізичними вадами:

Тема 1. Нормативно-документальні засади навчання й виховання дітей із психофізичними вадами.

Тема 2. Особливості навчально-виховної та корекційно розвивальної роботи серед дітей із психофізичними вадами.

Тема 3. Сутність навчально-виховної та корекційно розвивальної роботи серед дітей із психофізичними вадами в системі інклюзивної освіти.

4. Структура навчальної дисципліни

№	Назва теми	Аудиторні			сам.р.
		лекції	практич	екз.	
Розділ 1. Науково-теоретичні засади корекційно-виховної роботи					
1.	Становлення науково-теоретичних підходів у сучасній системі спеціальної психології та педагогіки	2		-	6
2.	Структура порушеного розвитку та механізми формування системних відхилень	2		-	6
3.	Класифікація відхилень у психічному розвитку. Деприваційні феномени	2	2	-	6
4.	Компенсація, адаптація, корекція, реабілітація, абілітація як категорії спеціальної психології та педагогіки	2	2	-	6
Розділ 2. Психолого-педагогічна характеристика осіб із психофізичними вадами					
1.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами інтелекту	2	1	-	4
2.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку	2	1	-	4
3.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами слуху	2	-	-	4
4.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами зору	2	-	-	4
5.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із раннім дитячим аутизмом	2	1	-	4
6.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із дитячим церебральним паралічем	2	1	-	4
Розділ 3. Система навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи серед дітей із психофізичними вадами					
1.	Нормативно-документальні засади навчання й виховання дітей із особливими потребами	2	2	-	4
2.	Особливості навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи серед дітей із особливими потребами	2	2	-	10
3.	Сутність навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи серед дітей із психофізичними вадами в системі інклюзивної освіти	2	2	-	10
Всього: 120		28	14	2	78

5. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Становлення науково-теоретичних підходів у сучасній системі спеціальної психології та педагогіки.	2	2
2.	Структура порушеного розвитку та механізми формування системних відхилень	2	2
3.	Класифікація відхилень у психічному розвитку. Деприваційні феномени	2	
4.	Компенсація, адаптація, корекція, реабілітація, абілітація як категорії спеціальної психології та педагогіки	2	
5.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами інтелекту	2	
6.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку	2	
7.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із раннім дитячим аутизмом	2	
8.	Нормативно-документальні засади навчання й виховання дітей із особливими потребами	2	
9.	Особливості навчально-виховної та корекційно розвивальної роботи серед дітей із особливими потребами	2	
10.	Сутність навчально-виховної та корекційно розвивальної роботи серед дітей із психофізичними вадами в системі інклюзивної освіти	2	

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Становлення науково-теоретичних підходів у сучасній системі спеціальної психології та педагогіки.	1	
2.	Структура порушеного розвитку та механізми формування системних відхилень	1	2
3.	Класифікація відхилень у психічному розвитку. Деприваційні феномени	1	2
4.	Компенсація, адаптація, корекція, реабілітація, абілітація як категорії спеціальної психології та педагогіки	2	
5.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами інтелекту	2	
6.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку	2	
7.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із раннім дитячим аутизмом	2	
8.	Нормативно-документальні засади навчання й	1	

	виховання дітей із особливими потребами. Особливості навчально-виховної та корекційно розвивальної роботи серед дітей із особливими потребами		
9.	Сутність навчально-виховної та корекційно розвивальної роботи серед дітей із психофізичними вадами в системі інклюзивної освіти	2	

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Становлення науково-теоретичних підходів у сучасній системі спеціальної психології та педагогіки.	5	10
2.	Структура порушеного розвитку та механізми формування системних відхилень	5	10
3.	Класифікація відхилень у психічному розвитку. Деприваційні феномени	5	10
4.	Компенсація, адаптація, корекція, реабілітація, абілітація як категорії спеціальної психології та педагогіки	5	10
5.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами інтелекту	2	10
6.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку	2	15
7.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами слуху	2	15
8.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із вадами зору	2	10
9.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із раннім дитячим аутизмом	2	10
10.	Психолого-педагогічна характеристика дітей із дитячим церебральним паралічем	4	15
11.	Нормативно-документальні засади навчання й виховання дітей із особливими потребами	4	10
12.	Особливості навчально-виховної та корекційно розвивальної роботи серед дітей із особливими потребами	10	15
13.	Сутність навчально-виховної та корекційно розвивальної роботи серед дітей із психофізичними вадами в системі інклюзивної освіти	10	15

8. Питання до екзамену

1. Наукова свідомість як основне джерело знань про сутність і природу відхилень від нормального розвитку.
2. Систематичне навчання і виховання дітей з відхиленнями у розвитку як передумова виникнення спеціальних психології та педагогіки.
3. Роль і значення досліджень Л. С. Виготського у становленні та розвитку спеціальної психології та спеціальної педагогіки.
4. Сучасні напрямки спеціальної психології та спеціальної педагогіки. Напрямки дослідження у спеціальній психології та спеціальній педагогіці.
5. Л. С. Виготський про зони ближнього та актуального розвитку в дітей із порушенням психофізичного розвитку.
6. Основні параметри дизонтогенезу. Функціональна локалізація порушень. Часовий параметр виникнення симптомів дизонтогенезу.
7. Етіологія і патогенез дизонтогенезу. Співвідношення симптомів дизонтогенезу і хвороби.
8. Закономірності психічного розвитку в нормі.
9. Закономірності психічного розвитку при патології.
10. Первинні, вторинні порушення у структурі дизонтогенезу. Загальні й специфічні порушення у структурі дизонтогенезу. Механізми формування вторинних відхилень.
11. Критерії класифікацій відхилень психічного розвитку.
12. Характеристика теоретичних класифікацій відхилень психічного розвитку.
13. Характеристика емпіричних класифікацій відхилень психічного розвитку.
14. Характеристика класифікації психічних і поведінкових розладів за МКХ 10.
15. Характеристика класифікації відхилень у розвитку за В. В. Лебединським.
16. Характеристика деприваційних ситуацій та феноменів. Профілактика явищ депривації.
17. Визначення та характеристика категорії "компенсація". Типи та фази компенсаторних процесів. Характеристика рівнів компенсаторних процесів.
18. Характеристика категорій "декомпенсація", "псевдокомпенсація", "гіперкомпенсація" (суперкомпенсація).
19. Визначення та характеристика категорії "адаптація".
20. Визначення та характеристика категорії "корекція".
21. Визначення та характеристика категорій "реабілітація", "абілітація".
22. Характеристика реабілітаційних принципів.
23. Характеристика видів реабілітації.
24. Поняття про інтелект та його порушення. Теорії інтелекту. Характеристика інтелекту.
25. Класифікація інтелектуальних дефектів (за міжнародною класифікацією психічних і поведінкових розладів десятого перегляду).
26. Загальна характеристика розумової відсталості.
27. Характеристика рухової сфери розумово відсталих дітей.
28. Характеристика пізнавальної сфери розумово відсталих дітей.
29. Характеристика емоційно-вольової та особистісної сфер розумово відсталих дітей.
30. Характеристика мовленнєвої сфери розумово відсталих дітей.
31. Поняття про затримку психічного розвитку, підходи до його розуміння та характеристики.
32. Характеристика затримки психічного розвитку за К. С. Лебединською.
33. Характеристика рухової сфери дітей із ЗПР.
34. Характеристика пізнавальної сфери дітей із ЗПР.

35. Характеристика емоційно-вольової та особистісної сфери дітей із ЗПР.
36. Характеристика мовленнєвої сфери дітей із ЗПР.
37. Історичний аспект дослідження проблеми аутизму.
38. Підходи до уявлення про дитячий аутизм. Поширеність, патогенез та етіологія аутичних порушень.
39. Характеристика проявів дитячого аутизму.
40. Підходи до класифікації аутизму.
41. Характеристика мовлення та моторики аутичних дітей.
42. Характеристика сприйняття аутичних дітей.
43. Характеристика психічної сфери аутичних дітей (інтелект, фантазування, страхи, ігрова діяльність).
44. Сурдопсихологія та сурдопедагогіка як галузі дефектологічної науки.
45. Етіологія та патогенез вад слуху. Загальна характеристика вад слуху.
46. Психолого-педагогічна характеристика дітей із порушенням слуху у перші роки життя.
47. Психолого-педагогічна характеристика дітей із порушенням слуху у дошкільному віці.
48. Психолого-педагогічна характеристика дітей із порушенням слуху у шкільному віці.
49. Особливості психофізичного розвитку глухих та туговухих дітей.
50. Тифлопсихологія та тифлопедагогіка як галузі дефектологічної науки.
51. Етіологія та патогенез вад зору. Загальна характеристика вад зору.
52. Психолого-педагогічна характеристика дітей із порушенням зору у перші роки життя.
53. Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушенням зору у дошкільному віці.
54. Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушенням зору у шкільному віці.
55. Особливості психофізичного розвитку сліпих і слабозорих дітей.
56. Характеристика особистісного розвитку та морально-вольової сфери дітей із вадами зору.
57. Характеристика сприйняття дітей із вадами зору.
58. Характеристика пізнавальної сфери дітей із вадами зору (увага, пам'ять, мислення).
59. Характеристика мовленнєвої сфери дітей із вадами зору.
60. Ортопсихологія та ортопедагогіка як галузі дефектологічної науки.
61. Проблема дитячого церебрального паралічу в науковій літературі.
62. Етіологія та патогенез дитячого церебрального паралічу.
63. Характеристика ступенів дитячого церебрального паралічу та стадій його перебігу.
64. Характеристика форм дитячого церебрального паралічу за класифікацією К. О. Семеновою: спастичної диплегії, геміпаретичної форми, подвійної геміплегії, атонічно-астатичної форми, гіперкінетичної форми.
65. Характеристика рухової сфери дітей із ДЦП.
66. Характеристика пізнавальної сфери дітей із ДЦП.
67. Характеристика емоційно-вольової та особистісної сфер дітей із ДЦП.
68. Характеристика мовленнєвої сфери дітей із ДЦП.
69. Характеристика Концепції державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами.
70. Характеристика складових Державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами.
71. Характеристика складових навчальних планів освітніх закладів для дітей із

порушенням психофізичного розвитку.

72. Інклюзивна освіта: основні поняття та категорії; головні принципи.

73. Передумови виникнення інклюзії та інклюзивного навчання. Історичні етапи становлення інклюзивної освіти осіб із особливостями психофізичного розвитку.

74. Міжнародна та національна правова основа інклюзивної освіти.

75. Втілення інклюзивної освітньої моделі в Україні: проблеми та перспективи.

76. Характеристика роботи Всеукраїнського фонду «Крок за кроком». Діючі інклюзивні проекти фонду.

77. Характеристика проекту Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні».

78. Порівняльний аналіз розвитку інклюзивної освіти у близькому зарубіжжі (Росія, Білорусь, Вірменія, Казахстан та ін.).

79. Порівняльний аналіз розвитку інклюзивної освіти у європейських країнах (Німеччина, Італія, Франція, Швеція та ін.). Світовий досвід інклюзії в США та Канаді.

80. Реалізація принципу гуманізації педагогічного процесу у спеціальній школі для дітей з мовленнєвими порушеннями.

81. Особливості корекційно-виховного процесу учнів із психофізичними вадами.

82. Особливості індивідуальної корекційної роботи у різних типах навчальних закладів для осіб із порушеннями психофізичного розвитку.

83. Цілісність корекційно-виховного впливу на учня з особливостями психофізичного розвитку.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль у 12-му семестрі (залік)								Самостійна робота	Сума
РОЗДІЛ І									
T1	T2	T3	T4					0	100
7	7	7	7						
РОЗДІЛ ІІ									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T7	0	100
8	8	7	7	7	7	7	7		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85 - 89	B	добре	
75 - 84	C		
70 - 74	D		
60 - 69	E	задовільно	незараховано з можливістю повторного складання
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. Рекомендована література

Базова:

1. Апаратно-програмний методичний комплекс з корекційно-розвитковою програмою «ЖИВИЙ ЗВУК». Інструктивно-методичний посібник/В.В.Засенко, А.А. Колупаєва, Б.С.Мороз, В.П.Овсяник, К.В.Луцько,Т.В.Богданович,В.О.Конюшняк;К.: видавець О.Т.Ростунов, 2011. – 286 с.
2. Белякова Л. І. Логопедія. Дизартрія. / Л. І.Белякова, Н. Н.Волоськович - М.: Гуманитар. вид. центр ВЛАДОС, 2009.
3. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш; за ред. А.М. Богуш. – Вид. 2-ге, доповнене. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 704с.
4. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності. Навчально-методичний посібник. – К.: ГЕРБ, 2007.
5. Волкова Г. А. Логопедическая ритмика : Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. - М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. - 272 с.
6. Галецька Ю. В. Організація корекційно-виховної роботи в спеціальних дитячих будинках для дітей-інвалідів // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна: Випуск VII / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. - Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 20-24.
7. Дара С. Корекційні заняття з логопедії у дошкільних закладах. Частина перша. / С. Дара Тернопіль: Мандрівець, 2017. – 335 с.
8. Дара С. Корекційні заняття з логопедії у дошкільних закладах. Частина друга. / С Дара Тернопіль: Мандрівець, 2017. – 197 с.
9. Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи /Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
10. Логопедія. Підручник. За ред. М. К. Шеремет. - К.:Видавничий Дім «Слово», 2010.- 76 с.
11. Рождественська М. В., Конопляста С. Ю. Ранній дитячий аутизм: Навчальний посібник. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 69 с.
- 12.Соботович Є.Ф.Вибрані праці з логопедії. / Укл. В.В.Тищенко, Є.Ю.Линдіна. – К. «Видавничий дім Дмитра Бураго», 2015. – 308 с.
13. Хрестоматія з логопедії: Навчальний посібник / М. К. Шеремет, І. В. Мартиненко– К., 2006. – 360 с.

Додаткова:

14. Гаман А. В. Гуманізація освітнього процесу в сучасній школі-інтернаті для дітей з інтелектуальними порушеннями // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна: Випуск VII / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. - Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 24-28.
15. Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник / Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред. Даниленко Л.І., – К.:2007.- 128с.
16. Визель Т.Г. Коррекция заикания у детей / Т.Г.Визель. – М.: АСТ, 2009. – 222 с.
17. Колупаєва А.А., Найда Ю.М. Здійснення процесу оцінки та розробки індивідуального навчального плану/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник / Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
18. Гомля В., Федорович Л. Артикуляційна гімнастика. Методичні рекомендації для логопедів, учителів і вихователів загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів / За наук. ред. Л. Федорович. – Кременчук: Християнська Зоря, 2008. – 74 с. (Методичний комплекс логопедапрактика).

19. Довідник учителя-логопеда / Авт.-упор. Лупінович С.М. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 112 с.
20. Кузнецова Е.В., Тихонова И.А. Развитие и коррекция речи детей 5-6 лет: конспекты занятий. – М., 2005. – 96 с.
21. Програми з логоритміки для спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей із важкими порушеннями мовлення (1-4 класи). – Донецьк, 2007.
22. Руденко В. И. Логопедия. Практическое пособие для логопедов, студентов и родителей / В. И. Руденко. – Изд. 4-е. – Ростов н/д: Феникс, 2006. – 288 с.
23. Федорович Л.О. Формування правильної вимови у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Методичні рекомендації та дидактичні матеріали для логопедів шкіл і дитячих садків, учителів і вихователів загальноосвітніх і спеціальних освітніх закладів та батьків. – Кременчук: Християнська Зоря, 2011. – 348с.
24. Ханзерук Л.О. Формування досвіду спілкування у дошкільників з церебральним паралічем. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. - К., 2001.
25. Хохліна О. П. Реабілітаційна робота в спеціальному освітньому закладі: теоретичний аспект проблеми // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна: Випуск X / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – С. 159-164.

10. Інформаційні ресурси

1. <http://www.mon.gov.ua/>
2. <http://www.nbu.gov.ua>